

КОМПЕТЕНЦІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ

НОСАЧ Андрій Володимирович - аспірант Науково-дослідного інституту публічного права

УДК 342.5(477)

В статті досліджено содержание и особенности компетенции Службы безопасности Украины по противодействию терроризму. Определена структура компетенции и охарактеризованы ее основные составляющие. Охарактеризованы предметы ведения Службы безопасности. Проанализировано действующее законодательство, закрепляющее полномочия Службы безопасности Украины по противодействию терроризму. Предложена классификация полномочий Службы безопасности Украины с противодействия терроризму, по направленности, по времени и по кругу субъектов.

Ключові слова: компетенція, Служба безпеки України, протидія, тероризм, повноваження.

Постановка проблеми

Служба безпеки України, як і будь-який суб'єкт владних повноважень, виконує поставлені перед нею завдання через реалізацію наданих їй прав та обов'язків. Дані повноваження закріплені в чинному законодавстві та визначають міру дозволеної та належної поведінки її працівників при забезпеченні національної безпеки та територіальної цілісності. На сьогоднішній день компетенція Служби безпеки України з протидії тероризму регламентується декількома законодавчими актами, що зумовлює її неоднакове трактування та реалізацію. У зв'язку з цим дослідження прав та обов'язків даного правоохоронного органу, у тому числі з протидії тероризму, доцільно розпочати з визначення змісту поняття компетенції, її особливостей та структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням питань функціонування правоохоронної системи, у тому числі Служби безпеки України, займалися досить багато вітчизняних науковців. Серед них: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В. М. Вакулич, В. О. Заросило, С.В. Ківалов, В.В. Копейчиков, А.М. Куліш, В.І. Курило, М.І. Мичко, О.М. Музичук, В.М. Плішкін, І.М. Шопіна та ін. У працях указаних науковців проаналізовано багато аспектів адміністративно-правових засад діяльності правоохоронних органів, у тому числі Служби безпеки України. У той же час компетенція Служби безпеки України з протидії тероризму залишилися поза увагою науковців.

Метою даної статті є визначення змісту та особливостей компетенції Служби безпеки України та систематизація її повноважень з протидії тероризму. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: проаналізувати сутність та особливості компетенції; визначити структуру компетенції Служби безпеки України, охарактеризувати її складові; проаналізувати чинне законодавство, що закріплює повноваження Служби безпеки України з протидії тероризму; здійснити систематизацію досліджуваних повноважень.

Виклад основного матеріалу

Термін «компетенція» в перекладі з латині означає «належність по праву», а змістова

суть його включає в себе дві складові: «коло повноважень будь-якого органу чи посадової особи; коло питань, у яких дана особа володіє знаннями, досвідом» [1, с. 24]. Це сукупність прав та обов'язків, які орган державної влади реалізує в певній довіреній йому сфері. У юридичному словнику знаходимо визначення компетенції як сукупності юридично встановлених повноважень, прав і обов'язків конкретного органу або посадової особи, що визначає його місце в системі державних органів (органів місцевого самоврядування) [2].

Досить розроблене дане поняття й у науці адміністративного права. В.Б. Авер'янов визначає, що компетенція органу виконавчої влади є комплексом його повноважень, тобто прав і обов'язків, визначених відповідним органом державної влади у певних нормативно-правових актах, шляхом реалізації яких орган виконавчої влади здійснює свою діяльність [3, с. 120]. Ю. С. Шемчушенко вказує, що компетенція є сукупністю встановлених в офіційно-юридичній чи неюридичній формі прав та обов'язків будь-якого органу чи посадової особи, які визначають можливості цього органу чи посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності [4, с. 196]. С.С. Алексєєв характеризує компетенцію як зміст та обсяг владних правомочностей, які мають державний орган і посадові особи, що визначені у юридичних документах [5, с. 40]. Тобто це сукупність визначених у законодавстві владних прав та обов'язків, які дозволяють суб'єкту владних повноважень реалізувати покладені на нього державою завдання.

Дещо по-іншому характеризує зміст компетенції Б. М. Лазарєв, який зазначає, що вищенаведений термін має два значення: перше — коло питань, у яких певна особа чи особи мають знання («відають щось»), і друге — коло повноважень (прав і обов'язків «відати щось»). На основі такого розподілу, як вважає автор, можна виділяти фактичну компетенцію та офіційну компетенцію органів і посадових осіб [6, с. 11]. Науковець вказує на те, що зміст компетенції становлять не лише права та обов'язки, а й конкретна сфера, де вони можуть бути реалізовані.

Проаналізувавши вищевказані визначення компетенції, можна визначити її особливості:

- закріплюється в законодавстві;
- реалізується чітко визначеним суб'єктом владних повноважень;
- включає в себе комплекс прав та обов'язків відповідного суб'єкта;
- реалізується в чітко визначених законодавством сфері та межах;
- реалізується з метою виконання завдань і функцій держави.

З даних особливостей випливає, що під компетенцією суб'єкта владних повноважень необхідно розуміти сукупність закріплених у чинному законодавстві його прав та обов'язків, які реалізуються ним у чітко визначених законом сфері та межах з метою виконання завдань і функцій держави.

Компетенція органу державної влади, у тому числі Служби безпеки України, є досить складним явищем, яке включає в себе декілька елементів, які в своїй сукупності дозволяють суб'єкту владних повноважень виконати покладені на нього державою обов'язки.

Розглядаючи зміст компетенції, вчені виділяють різну кількість її структурних елементів. Так, Н.Г. Плахотнюк вказує, що компетенція органу держави включає в себе сукупність предмету його відання і повноважень по відношенню до цих предметів відання [7, с. 17]. Тобто компетенція включає в себе сукупність прав та обов'язків суб'єкта, а також визначену законодавством сферу, де він може їх реалізувати. Дещо іншої думки притримується А.П. Коренєв, який вважає, що до структури компетенції входять завдання, функції, обов'язки, права, відповідальність, форми й методи діяльності, структура органів [8, с. 36]. Дана думка є досить спірною, оскільки не можна до компетенції віднести завдання, функції, відповідальність, структуру, форми та методи діяльності. Дані категорії не визначають обсяг та зміст повноважень суб'єкта, як це покликана робити компетенція. Вони характеризують напрямки діяльності органу державної влади, їх зовнішній вираз, способи реалізації та, у зв'язку з цим, є окремими елементами адміністративно-правового статусу суб'єкта владних повноважень.

Дещо розширив змістовні характеристики компетенції Ю.О. Тихоміров, який вва-

жає, що до її елементів відносяться: нормативно встановлені цілі як спосіб тривалої нормативної орієнтації суб'єктів права та стійка діяльність по досягненню даних цілей, предмети відання як юридично визначені сфери та об'єкти впливу, владні повноваження як гарантована законом міра прийняття рішень та виконання дій. Супутнім елементом є відповідальність за їхнє невиконання або, іншими словами, гарантії виконання компетенції [9, с. 53–67]. Дана думка є також занадто розширеною та включає до змісту компетенції елементи, які хоч і пов'язані з нею, але в законодавстві регламентуються окремо і не визначають обсяг повноважень певного суб'єкта у відповідній сфері.

Аналіз поглядів науковців на зміст компетенції дає підстави вважати, що до її структури входять повноваження суб'єкта владних повноважень та предмети відання. Саме ці два елементи характеризують права та обов'язки суб'єкта у відповідній сфері.

Предмети відання — суспільні відносини (адміністративно-правові), у яких суб'єкт має юридично закріплене право брати участь [10, с. 43]. Відповідно до покладених на Службу безпеки України завдань, свої повноваження вона реалізує щодо захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці [11]. Одним із найбільш пріоритетних предметів її відання є сфера протидії тероризму.

З предметів відання суб'єкта владних повноважень витікають і його повноваження. Під останніми прийнято розуміти сукупність прав і обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [12]. А. Г. Дідковська та П. А. Гордієнко зазначають, що повноваження — сукупність прав і обов'язків самостійно, без узгодження з іншими, ухвалювати рішення, віддавати розпорядження і виконувати ті або інші дії в інтересах організації [13, с. 426].

Тобто повноваженнями є сукупність закріплених у встановленому порядку прав та обов'язків суб'єктів владних повноважень, за допомогою яких вони реалізують поставлені перед ними завдання. Повноваження правоохоронних органів, у тому числі Служби безпеки України, закріплюються у спеціалізованих законодавчих актах, а також у законах, що регулюють окремі напрямки правоохоронної діяльності. У них визначається обсяг прав та обов'язків конкретних суб'єктів у відповідних сферах. Дані повноваження становлять собою певну систему, за якої певному обов'язку кореспондує відповідне право іншого суб'єкта.

Аналіз законодавчо закріплених повноважень Служби безпеки України з протидії тероризму дає можливість зробити висновок, що вони чітко не визначені в жодному нормативно-правовому акті. Закон України «Про Службу безпеки України» визначає її права та обов'язки узагальнено, не розподіляючи їх за окремими напрямками роботи. Інші законодавчі акти в досліджуваній сфері закріплюють загальні повноваження правоохоронних суб'єктів у конкретній сфері або при виконанні окремих завдань, не розмежовуючи їх між різними суб'єктами, які їх реалізують. Така ситуація має наслідком відсутність чіткої нормативної регламентації дій Служби безпеки України з протидії тероризму, незрозумілість наявності або відсутності окремих її прав та обов'язків.

У той же час, проаналізувавши чинне законодавство, можна запропонувати систематизацію прав та обов'язків даного правоохоронного органу з протидії тероризму. Вони можуть бути класифіковані за декількома підставами:

1) за значенням для протидії тероризму:

- основні:

а) права (вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України; подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки; виявляти, фіксувати і документувати гласні і негласні розвідувальні, терористичні та інші посягання на державну безпеку Укра-

їни, вести їх оперативний облік, здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів; вимагати, збирати і вивчати, за наявності визначених законом підстав, документи та відомості, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, джерела і розміри їх доходів для попередження і припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань на державну безпеку України; проводити операції із захоплення злочинців, припинення злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб; інші права з профілактики, попередження, припинення терористичних діянь, забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності;

б) обов'язки (виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень; здійснювати контррозвідувальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідувально-підривної діяльності проти України; забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань; здійснювати контррозвідувальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту, зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства; здійснювати відповідно до законодавства профілактику правопорушень у сфері державної безпеки; інші обов'язки у сфері протидії тероризму);

- додаткові:

а) права (одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу Служби безпеки України від міністерств, державних комітетів, інших відомств, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об'єднань дані і відомості, необхідні для

забезпечення державної безпеки України, а також користуватись з цією метою службовою документацією і звітністю; входити у порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та організацій і командуванням військових частин, на їх територію і в службові приміщення; входити за письмовим розпорядженням керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України за службовими посвідченнями на територію, у приміщення, склади та сховища підприємств, організацій і установ (крім іноземних дипломатичних представництв) незалежно від форми власності, на пункти пропуску через державний кордон та митницю; ініціювати згідно із законом питання накладення на невизначений строк арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН; використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій; інші права, які вони реалізують в окремих випадках);

б) обов'язки (сприяти Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону України; сприяти забезпеченню режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій; подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень; брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за кордон, перебування на її території іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил; інші обов'язки, що реалізуються поряд з основними та спрямовані на їх уточнення);

2) за спрямованістю:

- функціональні (вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень; проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»; здійснювати контррозвідувальний пошук,

оперативно-розшукові заходи з використанням оперативних та оперативно-технічних сил і засобів, опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; проводити контррозвідальні операції та відповідні оперативні і оперативно-технічні заходи з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідально-підривної, терористичної та іншої протиправної діяльності на шкоду державній безпеці України; тощо);

- організаційні (сприяти Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону України; брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за кордон, перебування на її території іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил; інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб; тощо);

- забезпечувальні (створювати інформаційні системи та вести оперативний облік; отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави; використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб - житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать; та інші);

3) за колом суб'єктів:

- загальні, які характерні для всіх або деяких правоохоронних органів (опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; проводити операції із захоплення злочинців, припинення злочинів, розвідально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб; здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України; вживати необхідні оперативно-розшукові заходи щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню зло-

чинів, здійснювати профілактику правопорушень; тощо;

- спеціальні, які має тільки Служба безпеки України (здійснювати заходи контррозвідального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності, безпекою громадян України за кордоном; здійснювати контррозвідальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідально-підривної діяльності проти України; здійснювати контррозвідальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту, зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства; та інші);

4) за часовими межами:

- ті, які реалізуються постійно (проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»; здійснювати контррозвідальний пошук, оперативно-розшукові заходи з використанням оперативних та оперативно-технічних сил і засобів, опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; проводити контррозвідальні операції та відповідні оперативні і оперативно-технічні заходи з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідально-підривної, терористичної та іншої протиправної діяльності на шкоду державній безпеці України; вимагати, збирати і вивчати, за наявності визначених законом підстав, документи та відомості, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, джерела і розміри їх доходів для попередження і припинення розвідальних, терористичних та інших протиправних посягань на державну безпеку України; та інші);

- ті, які застосовуються в окремих випадках (використовувати з наступним відшкодуванням витрат та збитків транспортні засоби, які належать підприємствам, установам і організаціям, військовим частинам і громадянам, для проїзду до місця події, припинення злочинів, переслідування та затримання осіб, які

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено зміст та особливості компетенції Служби безпеки України з протидії тероризму. Визначено структуру компетенції та охарактеризовано її основні складові. Охарактеризовано предмети відання Служби безпеки. Проаналізовано чинне законодавство, що закріплює повноваження Служби безпеки України з протидії тероризму. Запропоновано класифікацію повноважень Служби безпеки України з протидії тероризму, за спрямованістю, за часовими межами та за колом суб'єктів.

підозрюються в їх вчиненні, доставки до лікувальних установ осіб, що потребують термінової медичної допомоги; заходити в житлові, службові, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, при безпосередньому припиненні злочинів та переслідуванні осіб, які підозрюються у їх вчиненні; направляти військовослужбовців Служби безпеки України для роботи на штатних посадах в інших установах, підприємствах і організаціях на час виконання конкретних завдань в інтересах контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю; тощо).

Висновок

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що основою компетенції Служби безпеки України з протидії тероризму є широкий комплекс її прав та обов'язків, які закріплені в різноманітних законодавчих актах та визначають особливості її роботи з тих чи інших питань попередження, виявлення або припинення будь-яких терористичних проявів. На сьогоднішній день дані повноваження потребують систематизації, що дозволить уникнути прогалин та дублювання в чинному законодавстві в цій сфері.

Література:

1. Словарь иностранных слов / сост. И. М. Сулова. — М. : Книга, 1987. — 711 с.
2. Юридический словарь [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yurist-online.com/uslugi/yuristam/slovar/k/2703.php>.

SUMMARY

In the article the content and features of competence of the Security Service of Ukraine on combating terrorism were defined. The structure and components of competence were described. We characterized Competence Security Service. We analyzed the current law that establishes the authority of the Security Service of Ukraine on combating terrorism. The classification of the Security Service's powers was proposed.

3. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. — К. : Факт, 2003. — 384 с.

4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. — К. : Укр. енцикл., 2004. — Т. 6: Т-Я. — 2004. — 672 с.

5. Алексеев С. С. Теория государства и права (начальный курс) / С. С. Алексеев. — М.: Юрид. лит., 1996. — 192 с.

6. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления: Правовые проблемы оформления и реализации / Б. М. Лазарев. — М. : Юрид. лит., 1972. — 280 с.

7. Органи державної влади в Україні: структура, функції та перспективи розвитку : навч. посіб. / [Н. р. Нижник, С. Д. Дубенко, Н. Г. Плахотнюк та ін.]; за заг. ред. Н. Г. Плахотнюк. — К. : ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003. — 284 с.

8. Коренев А. П. Административное право России : в 3 ч. Ч. 1 / А. П. Коренев. — М. : МЮИ, 1996. — 268 с.

9. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции / Ю. А. Тихомиров. — М. : Юринформцентр, 2001. — 351 с.

10. Битяк Ю. П. Переконавання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність : конспекти лекцій / Ю. П. Битяк, В. В. Зуй, А. Т. Комзюк. — Х. : Укр. юрид. акад., 1994. — 44 с.

11. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. — № 27. — С.382

12. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://leksika.com.ua/16380209/legal/rovnovazhennya>

13. Дідковська Л. Г. Менеджмент : навч. посіб. / Л. Г. Дідковська, П. Л. Гордієнко. — К.: Алерта, КНТ, 2007. — 516 с.